

ple's lives. In particular, the main goal and, consequently, limits the activities of state authorities recognized a natural public good, welfare and human freedom. Fifth, based on the biblical concept of sinfulness of man, the reformists to prevent tyranny argued the need for a deterrent power, in particular by its division into legislative, Executive and judicial (the system was balanced according to the old Testament Prophet Isaiah 33:22). Sixth, the ideas of the reformers concerning the nature of the rulers lay the Foundation of professional ethics of civil servants, based on the principles of the Holy Scriptures – to serve and not to govern) his people above all love.

Today, the Ukrainian legislation has incorporated many ideas of the great reformers in this connection the author performed the analysis of some legal acts of Ukraine, in particular, in the field of public service.

So, in the Law of Ukraine "On state service in Ukraine" defines the principles of public service, including the rule of law, justice, virtue, equality. The law of Ukraine "On prevention of corruption" specifies the restrictions on the use of official powers and receiving of gifts, contains a number of ethical standards of conduct and way of life of public servants and the like. And according to "General rules of ethical conduct of civil servants and officials of local self-government", the main purpose of their activity is considered as service to the people of Ukraine, the protection and promoting the rights, freedoms and legitimate interests of man and citizen.

As a conclusion it is emphasized that under the influence of the best and most humane of samples of European civilization, which was formed in turn, under the influence of the reformation, Ukraine stands in the way of possible major changes.

**Key words:** power, state, limits of authority, rulership, reformation, freedom, Christianity, the Church.

УДК 340.1

**Л. О. МАКАРЕНКО,**  
кандидат юридичних наук

## ОСНОВНИ ПІДХОДИ У ДОСЛІДЖЕННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

У статті розглянуто основні підходи у дослідженні правової культури в сучасній юридичній науці. Зазначено, що методологія розглядається як сукупність основних положень і вимог теорії пізнання, засадничих філософсько-діалектичних законів і категорій, загальнологічних принципів, методів, способів і прийомів, які наука використовує для опису, аналізу та вивчення різних аспектів об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань. Зазначено, що розглянуті у статті підходи до розуміння такого складного явища, як правова культура не суперечать один одному, а навпаки, доповнюють її.

**Ключові слова:** наукові знання, методологія, культура, правова культура, достовірність, об'єктивність.

**Макаренко Л. А. Основные подходы в исследовании правовой культуры в современной юридической науке**

В статье рассмотрены основные подходы в исследовании правовой культуры в современной юридической науке. Отмечено, что методология рассматривается как

совокупность основных положений и требований теории познания, исходных философско-диалектических законов и категорий, общих логических принципов, методов, способов и приемов, которые наука использует для описания, анализа и изучения различных сторон объективной действительности, а также при поиске новых знаний. Подытоживая указано, что рассмотренные в статье подходы к пониманию такого сложного явления, как правовая культура не только не противоречат друг другу, а наоборот, дополняют ее.

**Ключевые слова:** научные знания, методология, культура, правовая культура, достоверность, объективность.

**Makarenko L. O. The main approaches in the study of legal culture in the modern legal science**

*The article describes the main approaches in the study of legal culture in modern legal science. Noted that the methodology is considered as a set of basic provisions and requirements of the theory of knowledge, the source of philosophical and dialectical laws and categories, a General logical principles, practices, methods and techniques that science uses to describe, analyze and study the various parties of objective reality, and in the search of new knowledge. Summing up stated that the approaches to understanding such a complex phenomenon as the legal culture is not contradictory, but rather complement it.*

**Key words:** scientific knowledge, methodology, culture, authenticity, objectivity.

Основне завдання будь-якої науки – це досягнення істинних, достовірних знань про дійсність на основі виявлення об'єктивних закономірностей досліджуваних явищ і процесів. Закономірності ж мають місце лише там, де є загальне, повторюване й усталене. Абсолютної повторюваності й усталеності не існує навіть у природі, хоча виявити їх у природних явищах і процесах незрівнянно простіше, ніж у суспільстві.

У суспільствознавстві, зокрема правознавстві, пошук об'єктивної істини і закономірностей надзвичайно ускладнюється. Пояснюється це не тільки і навіть не стільки багатоманітністю історії, культури і правових систем різних країн і народів, скільки особливостями відносин між суб'єктом і об'єктом соціального пізнання. Дослідник суспільних явищ і процесів, на відміну від природодослідника, сам прямо чи опосередковано включений у них, тобто спостерігає за ними не з боку, а з середини. Тому в соціальному пізнанні обійтися без привнесення в образ об'єкта властивостей суб'єкта пізнання, його світоглядних установок, уявлень тощо, які формуються на основі особистого життєвого досвіду, виховання, навколишнього наукового середовища, практично неможливо. Наукове ж знання має бути позаособистісним, незалежним від світоглядних позицій і моральних ідеалів дослідника<sup>1</sup>.

Серед найважливіших критеріїв наукового знання, наголошує О. Стовба, слід назвати достовірність, об'єктивність, логічну узгодженість<sup>2</sup>. Під достовірністю треба розуміти можливість отримання емпіричного підтвердження наукового знання. Об'єктивність підкреслює незалежність такого знання від індивідуальних характеристик його носіїв. Логічна узгодженість вказує на зв'язаність законами логіки умов оперування подібними знаннями.

У наукових джерелах існує твердження Д. Керимова, що наукові знання набуваються тільки за умови, якщо вивчення об'єкта проводиться відповідно

до вимог теорії пізнання<sup>3</sup>. Головним елементом цієї теорії є методологія, яка визначає змістовність та істинність одержаних результатів і висновків наукового дослідження. Методологія розглядається як сукупність основних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів і категорій, загальнологічних принципів, методів, способів і прийомів, які наука використовує для опису, аналізу та вивчення різних сторін об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань.

Методологія в системі наукового юридичного знання, зазначає О. Сурилов, належить до надскладних проблем, оскільки вона відображає організацію і способи реалізації виключно інтелектуального боку правової дійсності<sup>4</sup>. Методи юридичного пізнання динамічні. Вони безперервно вдосконалюються із розвитком науки. Проте з'являються нові методи, які раніше не були відомі юридичній активності. На якість юридичного пізнання негативно впливають методологічні штампи, схильність до старих, таких, що віджили свій вік. Саме тому жодне судження про методологію юридичного пізнання не може претендувати на істину в останній інстанції.

Методологія юридичної науки, на думку П. Рабіновича, є системою підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичних засад їх використання при вивченні державно-правових явищ. Основу методології юридичної науки становлять філософсько-світоглядні підходи, загальнонаукові методи, спеціальні методи<sup>5</sup>. Вчений наголошує, що при виборі методологічного інструментарію необхідно керуватися трьома постулатами, зокрема, об'єктивною зумовленістю обраних методів дослідження його предметом; необхідністю встановлення єдиної істини, вірогідність якої можна довести й перевірити за допомогою певних об'єктивних критеріїв; спроможністю дослідницького методу наближати до розкриття соціальної сутності явищ, що вивчаються, а не призводити до приховування, затушовування її.

В юридичній науці пропонується розмежовувати поняття методу та методологічного підходу. З огляду на це С. Бобровник наголошує, що методологічний підхід – це сукупність знань про процес наукового дослідження, а метод – це тільки сукупність способів і засобів пізнання об'єкта дослідження<sup>6</sup>.

У науковій літературі виокремлюють три основні підходи до формування методологічного інструментарію дослідження. Перший підхід охоплює ідеї, що відображають метод дослідження як взаємопов'язану єдність його теоретико-понятійного апарату<sup>7</sup>. Другий – не лише як взаємопов'язану єдність його теоретико-понятійного апарату, а й як сукупність загальних і спеціальних методів пізнання<sup>8</sup>. Третій – як сукупність загальних, спеціальних й одиничних прийомів і способів, засобів наукового пізнання. При цьому теоретико-понятійний апарат має важливу роль для дослідження, є засадою його методів, але не може бути самостійним методом дослідження<sup>9</sup>. По суті, третій підхід, як зазначає С. Бобровник, поєднує перші два і є найбільш ефективним для правильного вирішення наукової проблеми<sup>10</sup>. Підтверджуючи цю тезу, науковець посилається на В. Сирих, який зазначає, що реалізація пізнавальної функції понять і категорій на всіх стадіях наукового дослідження (опис, пояснення,

визначення, прогнозування тощо) здійснюється за допомогою певних методів пізнання<sup>11</sup>.

Саме методологічний плюралізм, як зазначає А. Демидов, передбачає: по-перше, розширення горизонту раціональності, не обмежуючи тільки аналітичними методиками; по-друге, уявлення про методологію як спосіб синтезу методів і їх інтерпретацій; по-третє, визнання можливостей різних методів і їх використання для оптимізації результатів пізнання<sup>12</sup>.

Принципи пізнання культури склалися протягом декількох століть, набагато пізніше, ніж народились науки про природу та суспільство. І це є зрозумілим, тому що культура є способом буття людини, що охоплює форми її духовної, практичної та духовно-практичної діяльності, є системою більш складною, ніж природа, суспільство та людина, оскільки вона охоплює і її властивості, і створюваний нею предметний світ, та взаємовідносини людини і людини, людини та природи, людини та суспільства, людини і світу<sup>13</sup>.

Незаперечним є факт, що методологічне значення для розуміння правової культури має різні підходи щодо дослідження даного феномена. Існуючі у науковій літературі підходи до розуміння культури в цілому і правової культури зокрема зводяться до антропологічного, соціологічного, філософського, аксіологічного.

*Антропологічний підхід* до розуміння культури виходить з того, що культура охоплює все, що відрізняє життєдіяльність людини і суспільства від природи, яка існує, тобто всі аспекти людського життя. Культура охоплює все, що створене людиною і характеризує історичність її буття у світі<sup>14</sup>. Даний підхід, на думку О. Литвинова, базується на розумінні людини як роду, що має величезну кількість проявів у етнічному, територіальному, темпоральному (часовому) тощо вимірах<sup>15</sup>.

З позицій антропологічного підходу культура розуміється як сукупність благ, створених людиною, на відміну від природних. Соціологічний аналіз дає змогу трактувати означене поняття як компонент суспільного життя у вигляді сукупності духовних цінностей. Культура розглядається як певний рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, що історично склалися. Зазначимо, що позитивом антропологічного підходу є глибина аналізу культури як прояву різноманітних сфер людського життя<sup>16</sup>.

Як зазначає Ю. Обротов<sup>17</sup>, антропологізм правової культури проявляється, по-перше, у тому, що правова культура особи дає змогу досягнути синтезу суб'єктивного права, що притаманне кожному, та об'єктивного права, що існує поза волею окремо взятого індивіда. По-друге, юридична антропологія здобутками свого етнологічного напрямку уже довела, що кожна правова культура має право на автономію поміж іншими, що у світі існує плюралізм правових форм, множинність правопорядків, причому, очевидно, не існує їх етнічної або державної ієрархії (хоча співвідношення міжнародного та національних правопорядків в ідеалі мало б бути саме ієрархічним). По-третє, юридична антропологія дає змогу розкрити динаміку правової культури, визначивши її центр і периферію, рушійні сили, конструктивні й тупикові напрями динаміки правової культури.

Сутність *соціологічного підходу* – у виокремленні з суспільного життя певного боку, частини або елемента, який вважається основним, головним, тобто визначальним. Акцентованими у такому підході є такі моменти. Перший – це відверта презентація загальної методології, на яку спирається дослідник, яка часто є довільною, а іноді пов'язана з ідеологією, якій він віддає перевагу. Другий – це принципова незавершеність визначення, оскільки культура є чимось загальним, що не може вичерпати будь-який перелік будь-яких елементів чи ознак<sup>18</sup>.

За допомогою соціологічного підходу правова культура розглядається як якісний стан правового життя суспільства, який характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, правозастосовної практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини. Проте, якісний стан правового життя суспільства розглядається через аналіз станів підсистем, що його утворюють. Зокрема, до таких систем відносять правову культуру особи та правову культуру суспільства<sup>19</sup>. Необхідно зазначити, що розглядаючи правову культуру як якісний стан правового життя, акцентується увага на зовнішній формі даного явища. Однак внутрішня складова вміщує розвиток самої людини.

*Філософський підхід* визначає культуру не як синонім «суспільства» і не як певну частину суспільного розвитку, а як явище, що виокремлюється з процесу лише аналітично. На думку Г. Беккера, культура є постійним нематеріальним змістом, що передається суспільству за допомогою процесу соціалізації. Проте Д. Реджин зазначав, що культура – це вираз суспільства у формах літератури, мистецтва та мислення<sup>20</sup>.

Філософський підхід до правової культури безпосередньо пов'язує правову культуру з загальним контекстом культури, таким чином включаючи всю правову сферу в систему цінностей, що їх виробило й транслює суспільство. Водночас філософське бачення правової культури так чи інакше укорінено в ідеї розвитку, яка дає змогу відмежувати розвинуту правову культуру від нерозвинутої: стосовно будь-якої правової культури, тієї, що існує чи існувала, завжди можна говорити про певний якісний рівень її буття, який визначається шляхом порівняння<sup>21</sup>.

*Аксіологічний (ціннісний) підхід* до осмислення культури дає змогу об'єднати її різноманітні якості навколо поняття цінності, оскільки цінності й зумовлюють ззовні, з глибин індивідуального і соціального життя те, що ми називаємо культурою народу і суспільства, а саме цінності є ядром культури. Згідно з аксіологічним підходом культура за своєю сутністю являє собою об'єктивацію ціннісно-світлоприйнятних уявлень, що виражають внутрішній світ людської суб'єктивності.

В. Семенов вважає, що «перший крок до культури – окультурення людиною довкілля..., другий – накопичення поколіннями матеріальних і духовних цінностей культури, третій – освоєння людьми створених культурних багатств та цінностей, залучення людей до культури, опанування культурою...»<sup>22</sup>.

«Ми бачимо світ, що постійно змінюється, для якого властива неточна інформація, мінливі цінності, світ, який має велику кількість варіантів майбутнього. Проблема цінностей у суспільстві нагадує нелінійний процес. Цінності є тим кодексом, який приймається з метою збереження суспільства в певному періоді розвитку»<sup>23</sup>. На нашу думку, долі цивілізації залежать від того, що визнається цінностями провідними соціальними силами і що саме в якості цінностей ними затверджується.

Слід наголосити, що культура передусім виступає як актуальна для індивіда і суспільства загалом ціннісна система. Вона розглядається як сукупність цінностей, створених і розвинених людством у процесі його історії. Сукупність (система) цінностей, яка характеризує певну культуру або культурне середовище, уособлює результат тієї духовної праці, яка виконується усім суспільством, насамперед «ідеологами», професійна діяльність яких полягає у відображенні та вираженні суспільних інтересів.

Тож слід зазначити, що правова культура є сукупністю цінностей, що створені людьми в правовій сфері. Саме таке розуміння правової культури відображено в наукових працях багатьох учених. Зокрема, на думку С. Алексєєва, «правова культура є своєрідним юридичним багатством, яке виражене в досягнутому рівні розвитку регулятивних якостей права, накопичених правових цінностях, тих особливостях права, юридичної техніки, які належать до культури, правового прогресу»<sup>24</sup>.

Аксіологічний підхід забезпечує характеристику правової культури як міри гуманізації людини і суспільства, дає змогу чітко відокремити правову культуру від інших близьких і взаємозв'язаних з нею правових категорій (наприклад, таких, як правова діяльність, механізм правового регулювання та ін.), зумовити її спадкоємність і підкреслити, що до неї належать лише ті процеси і явища, які відображають сутність правової держави і громадянського суспільства, її основні традиції та принципи<sup>25</sup>.

Важливим способом аналізу правової культури виступає *системний підхід*, який полягає у виявленні загальносистемних характеристик, що визначають специфіку правової культури в певний історичний період або окремих її елементів.

За допомогою системного підходу певний об'єкт розглядається як складне, багатоаспектне явище, що складається з різноманітних елементів, зв'язки між якими утворюють відносно стійку структуру та забезпечують його цілісність<sup>26</sup>.

У системному дослідженні об'єкт, що аналізується, розглядається як цілісне явище, що складається із елементів, що пов'язані один з одним. Зв'язки і відносини існують як усередині досліджуваного об'єкта, так і в його взаєминах із зовнішнім середовищем. Властивість об'єкта як цілісної системи визначається насамперед властивостями його структури, особливими системоутворюючими інтегративними зв'язками об'єкта, що розглядається. Отже, внутрішня структурна залежність елементів може розглядатися як характеристика системного цілого, але також і зовнішні зв'язки даної системи як певного

структурного типу з іншими формами структурування стають важливими показниками стану системи<sup>27</sup>.

*Структурно-функціональний підхід* передбачає охарактеризувати її структурні елементи та їх функції. Зазвичай у структурі правової культури виокремлюють два основні елементи – правосвідомість і правову поведінку. Також існують точки зору щодо включення до структурних елементів правової культури правових установ, що забезпечують правовий контроль, регулювання і виконання права<sup>28</sup>, а також критеріїв політичної оцінки права і правової поведінки, правової науки<sup>29</sup>. Вважаємо, що даний підхід призводить до ототожнення правової культури із правовою системою, що породжує сумнів у доцільності її виокремлення як особливої категорії, оскільки вона може бути замінена іншими юридичними поняттями<sup>30</sup>.

Відповідно до *діяльнісного підходу* культура являє собою певну організованість конкретно-історичного досвіду соціальної діяльності людини і форми його фіксації, зберігання та трансляції. Проте у визначеннях культури здебільшого акцентується на будь-якому одному боці або характеристиці людської діяльності. У цьому аспекті культура розуміється як синонім творчої діяльності<sup>31</sup>. Прибічники цього підходу підкреслюють, що права культура виникає, розвивається та перетворюється за допомогою діяльності. Отже, мається на увазі саме творча діяльність<sup>32</sup>.

Існує в науковій літературі точка зору щодо доцільності створення *комплексного підходу* до розуміння правової культури, який став би методологічною засадою для аналізу всіх проявів правової культури. Це пов'язано з тим, що права культура має соціально-комунікативну природу, будучи сферою духу, подібною до моралі та релігії, право породжує права свідомість і права поведінка як закономірні результати екстерналізації та інституціоналізації соціальних відносин. Права культура сприяє реалізації людської свободи як категорії соціального буття. У межах комплексного підходу З. Каландарішвілі запропонував розуміти під правовою культурою сукупність всіх матеріальних і духовних досягнень у правовому житті індивіда і суспільства загалом. Наголошено, що проблема правової культури найбільш гостро постає в періоди суспільної трансформації, коли об'єктивно відбувається руйнування інституційних і нормативних зразків, змінюються цілі, цінності, засоби реалізації соціальних потреб, коли в суспільстві встановлюються нові правила правової взаємодії<sup>33</sup>.

З зазначеною точкою зору погоджується В. Честнов, на думку якого, проблематика правової культури на перший погляд, є доволі абстрактною, що має непряме відношення до правової реальності<sup>34</sup>. Однак, якщо уважніше поглянути на політико-правові процеси, то можна інакше оцінити роль і значення правової культури. Взаємодія із зовнішнім світом відбувається не безпосередньо, а опосередковано. Таким механізмом взаємодії людини з зовнішнім світом виступають знаки і символи, стереотипи і установлення сприйняття зовнішнього світу, передбачені процесом сприйняття (схеми, зразки), – тобто культура. Тому від правової культури залежать змістовні характеристики соціальної (політико-правової) реальності. Таким чином, наголошує вчений, саме право-

ва культура визначає долю політико-правових реформ, долю конституцій, нормативно-правових актів, інститутів і т. ін.: чи будуть вони діяти – реалізовуватися у правопорядку (фактичній правовій поведінці суб'єктів), чи ні.

Підсумовуючи, слід зазначити, що різноманітні підходи до розуміння такого складного явища як правова культура не суперечать один одному, а навпаки, доповнюють її.

**1. Козюбра М.** Співвідношення філософії і загальної теорії права: історія і сучасність // *Філософія права і загальна теорія права*. – 2012. – № 1. С. 111; **2. Стобба О. В.** Істина як онтологічний фундамент юриспруденції // *Філософія права і загальна теорія права*. – 2012. – № 1. С. 103; **3. Керимов Д. А.** *Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права)*. Москва : Аванта +, 2001. С. 48-56; **4. Сурилов А. В.** *Теорія государства и права : учебное пособие*. Київ : Одеса : Вища школа, 1989. С. 100-101; **5. Рабінович П. М.** *Методологія юридичної науки // Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]*. – Т. 3 : К-М. Київ : Укр. енцикл., 2001. С. 618-619; **6. Бобровник С. В.** *Компромiс i конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу : монографія*. Київ : Юрид. думка, 2011. С. 13-14; **7. Кохановский В. П.** *Философия и методология науки : учебник*. Ростов-на-Дону : Феникс, 1999. С. 436-452; **8. Проблемы методологии социального познания / под ред. проф. В. А. Штофа**. Луганск : Изд-во ЛГУ, 1985. С. 56-75; **9. Циттелиус Р.** *Юридична методологія*. Київ : Реферат, 2004. С. 3, 33-39, 70-74; **10. Бобровник С. В.** *Вказана праця*. С. 10; **11. Сырых В. М.** *Теория государства и права : учебник для вузов [3-е изд., перераб. и доп.]*. Москва : ЗАО Юстицинформ, 2007. С. 663 664; **12. Демидов А. И.** *О методологической ситуации в правоведении // Правоведение*. 2001. – № 6. С. 18; **13. Каган М. С.** *Культура как предмет научного познания, философского осмысления и художественного самосознания // Философия и методология познания: учебник; под общ. и научн. ред. В. Л. Обухова, Ю. Н. Солонина, В. П. Сальникова, В. В. Васильковой*. Санкт-Петербург : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2003. С. 86; **14. Клімова Г. П.** *Атрибутивний і функціональний аналіз поняття правової культури // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. – № 4(23). С. 101; **15. Литвинов О. М.** *Про поняття «культура» як правову категорію (спроба побудування філософського інгеніуму) // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. – № 2. С. 17; **16. Теория государства и права / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько**. Москва : Юристъ, 1999. С. 572; **17. Оборотов Ю. М.** *Традиції та новачі в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01*. Одеса, 2003. С. 47; **18. Литвинов О. М.** *Вказана праця*. С. 18; **19. Проць О. С.** *Правова культура та правокультурність: межі кореляції понять // Часопис Київського університету права*. 2011. – № 3. С. 78; **20.** Цит. за: *Кертман Л. Е.* *История культуры стран Европы и Америки (1870-1917)*. – Москва : Высшая школа, 1987. С. 18; **21. Овчинникова А. П.** *Феноменология правовой культуры: философско-правовое исследование : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.12 – философия права / Национальный университет «Одесская юридична академія»*. Одеса, 2016. С. 11-12; **22. Семенов В. С.** *Диалектика взаимодействия общества, культуры, цивилизации // Вестник Российского философского общества*. 2005. – № 4(36). С. 10; **23. Пригожин И.** *Наука, цивилизация и демократия // Философия и социология науки и техники*. Ежегодник 1988-1989. Москва, 1989. С. 15; **24. Алексеев С. С.** *Общая теория права*. Москва : Наука, 2008. С. 149; **25. Клімова Г. П.** *Вказана праця*. С. 104; **26. Лук'янов Д. В.** *Національна правова система України серед сімей правових систем сучасності //*



Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т., Харків : Право, 2008. – Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. С. 705; **27.** Яковлев О. В. Синергетика регіональних ідентичностей у культурному континуумі України кінця ХХ – початку ХХІ століття : дис. ... д-ра культурології за спец. 26.00.01 – теорія та історія культури (культурологія); Міністерство культури України Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2016. С. 119. **28.** *Калинская В. И.* Правосознание как элемент правовой культуры // Правовая культура и вопросы правового воспитания. Москва, 1974. С. 43; **29.** *Кейзеров Н. М.* Политическая и правовая культура. Москва, 1983. С. 113; **30.** *Жигулин А. А.* Понятие правовой культуры и ее существенные характеристики // Научно-исследовательские публикации. 2013. – № 2. С. 44-74; **31.** *Правова культура – основа державотворення в Україні / за ред. В. В. Костицького.* Ірпінь : Нац. акад. ДПС, 2005. – Вип. 1. С. 42; **32.** *Клімова Г. П.* Вказана праця. С. 102; **33.** *Каландаришвили З. Н.* Основные концепции изучения правовой культуры в юридической науке [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/osnovnyie-kontseptsii-izucheniya-pravovoy-kultury-v-yuridicheskoy-nauke> **34.** *Честнов И. Л.* Правовая культура современного российского общества: возможные подходы к проблеме // Правовая культура современного российского общества : Материалы научно-практической конференции. Санкт-Петербург, 2002. С. 8-9.

**Makarenko L. O. The main approaches in the study of legal culture in the modern legal science**

*The article describes the main approaches in the study of legal culture in modern legal science. Noted that the methodology is considered as a set of basic provisions and requirements of the theory of knowledge, the source of philosophical and dialectical laws and categories, a General logical principles, practices, methods and techniques that science uses to describe, analyze and study the various parties of objective reality, and in the search of new knowledge.*

*It is incontrovertible that the methodological importance for understanding the legal culture has different approaches to the study of this phenomenon. The existing in scientific literature approaches to the understanding of culture in General and legal culture in particular, are reduced generally to the anthropological, sociological, philosophical, axiological.*

*An anthropological approach to the understanding of culture assumes that culture covers all that distinguishes human life and society from nature, which exists, that is, all aspects of human life. Culture includes all that man has created and characterizes the historicity of his existence in the world.*

*A sociological approach of legal culture is considered as the qualitative state of the legal life of society, characterized by the achieved level of development of the legal system – the current state and level of legal consciousness, legal science, legal system, enforcement of law and order, legal education, and the degree of the warranty of fundamental rights and freedoms of the individual. However, the qualitative state of the legal life of society is examined through the analysis of the States of the subsystems that form it. In particular, to such systems include legal culture and legal culture of the society.*

*Philosophical approach to legal culture directly connects the legal culture of the General context of culture, thus including the entire legal sphere to the system of values which produced and broadcast the society. However philosophical vision of legal culture grounded in the idea of development, which allows to distinguish a developed legal culture from Protvino: in respect of any legal culture, one that exists or existed, it is always possible to speak of a certain qualitative level of his being, which is determined by the comparison.*

*Axiological (valuable) approach to understanding the culture allows you to combine various qualities around the concept of value, because values and determine from the outside,*

*from the depths of individual and social life that we call culture and society, namely, values are the core culture. Noted that culture serves primarily as relevant to the individual and society as a whole value system. It is regarded as a set of values, created and developed by mankind during its history. The totality (system) of values, which characterize a certain culture or cultural environment, represents the result of the spiritual work that is performed by the whole society, and especially of "ideologues" whose professional activity lies in the reflection and expression of public interests. Based on the foregoing, it should be noted that the legal culture is a set of values that are created by people in the legal field. It is this understanding of the legal culture reflected in scientific works of many scientists.*

*Important way analysis of legal culture is a system approach, which is to identify system-wide characteristics that define the specifics of legal culture in a certain historical period, or its separate elements.*

*Structural-functional approach to characterize its structural elements and their functions. Usually the structure of the legal culture there are two main elements – the legal consciousness and legal behavior. There are also point of view regarding the inclusion in the structural elements of legal culture, legal institutions, providing a legal control, regulate and exercise rights, as well as criteria of political evaluation of law and legal behavior, legal science.*

*According to the activity approach culture is a specific organization of a specific historical experience of the social human activity and forms of its recording, storage and translation. However, definitions of culture mainly focuses on either one side or the characterization of human activities. In this aspect, culture is understood as a synonym of creative activity. Proponents of this approach emphasize that legal culture arises, develops and converted through the activities.*

*Exists in the scientific literature point of view on the feasibility of establishing an integrated approach to understanding legal culture, which would become the methodological basis for the analysis of all manifestations of legal culture. This is due to the fact that legal culture is the social and communicative nature as a realm of the spirit, like morality and religion, the right gives rise to legal consciousness and legal behavior as a natural result of the externalization and institutionalization of social relations. Legal culture will contribute to the realization of human freedom as a category of social existence.*

*Summing up stated that discussed in the article approaches to understanding of such complex phenomena as the legal culture is not contradictory, but rather complement it.*

**Key words:** *scientific knowledge, methodology, culture, authenticity, objectivity.*

УДК 340.1

**С. О. СУНЕГІН,**  
кандидат юридичних наук

## **ПРАВО, МОРАЛЬ І РЕЛІГІЯ ЯК СОЦІАЛЬНІ РЕГУЛЯТОРИ: ОБ'ЄКТИВНИЙ ТА СУБ'ЄКТИВНИЙ ВИМІРИ**

*Стаття присвячена дослідженню взаємозалежності та взаємозв'язку об'єктивного та суб'єктивного виміру трьох найбільших і найвпливовіших соціальних регуляторів – права, моралі та релігії. Обґрунтовується, що право, мораль і релігія в об'єктивному вимірі є взаємодоповнюючими та взаємозалежними нормативними системами. Відзначається, що цінність права як державного соціального регулятора визначається характером або ступенем його взаємодії, взаємовпливу та взаємозалежності з*